

Program péče o bobra evropského v ČR a příprava Manuálu praktických opatření

Uhliková Jitka¹, Šíma Jan²

¹ Agentura ochrany přírody a krajiny ČR, Kaplanova 1931/1, 148 00 Praha 11 – Chodov

e-mail: jitka.uhlikova@nature.cz

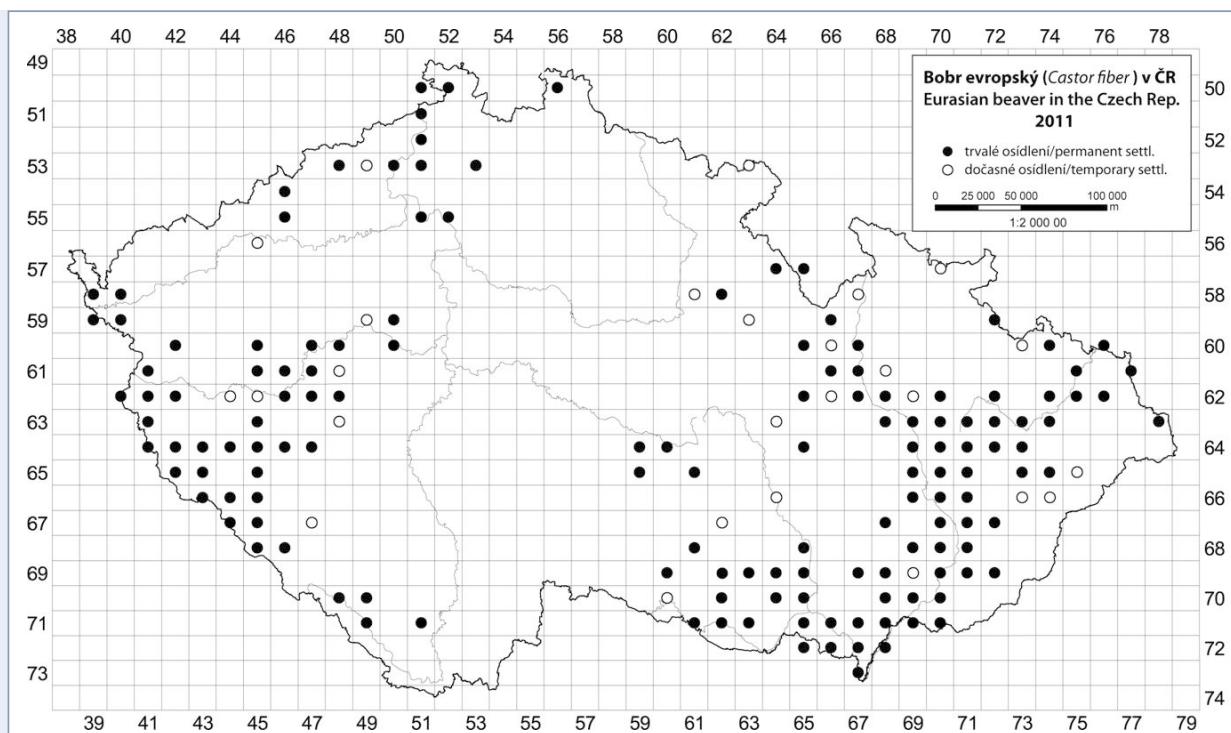
² Ministerstvo životního prostředí, Vršovická 1442/65, 100 00 Praha 10 – Vršovice

e-mail: jan.sima@mzp.cz

Na území České republiky byl bobr evropský vyhuben přibližně v polovině 18. století. Novodobé osídlování našeho území bobrem evropským začalo v druhé polovině 70. let 20. století na soutoku řek Moravy a Dyje. Oblast soutoku kolonizovali jedinci původem z populací vzniklých reintrodukcí tohoto druhu do povodí Dunaje v Rakousku. V následujícím období pokračovalo spontánní šíření bobrů po řece Dyji a Moravě. Z povodí Dunaje byla následně osídlena oblast Českého lesa a k rozšíření bobrů z německého refugia došlo i na dolním toku řeky Labe. Později započala také migrace bobrů na severní Moravu a do Orlických hor z území Polska. V současné době bobr obsadil řeku Moravu prakticky na celém jejím toku až po soutok s Dyjí, včetně většiny jejích přítoků. Tento hlodavec dále rychle proniká do jihovýchodní části Českomoravské vysočiny a do západních Čech. Bobr se také šíří z Moravy dále na západ a obsazuje např. Orlici u Třebouchovic a Tichou Orlici u Ústí nad Orlicí. První hlášení trvalého výskytu už jsou i ze Sázavy a dalších toků v horním povodí Labe. Pouze osídlení dolního toku řeky Labe nepostupuje dále proti proudu z důvodu migrační bariéry v podobě střekovského zdymadla. Stávající početnost populace bobra evropského je odhadována na 3500 jedinců /Obr. 1/.

Návrat bobra do oblastí jeho historického výskytu však s sebou přináší celou řadu konfliktních situací /Obr. 2/, neboť jeho životní projevy se dostávají do rozporu s hospodářskými zájmy člověka v krajině. Z tohoto důvodu byl připraven „Program péče o bobra evropského v ČR“, který řeší problematiku ochrany tohoto specifického druhu v kontextu hospodářského využívání krajiny člověkem.

Program péče o bobra evropského (dále jen „Program“) je koncepční materiál zaměřený na management populace předmětného zvláště chráněného druhu živočicha, resp. na management či usměrnění konfliktů, které s výskytem tohoto druhu souvisí. Hlavním záměrem koncepce je co nejúčinněji zmírnit socioekonomický dopad aktivit bobra za současného dodržení požadavku přísné ochrany tohoto hlodavce stanoveného legislativou EU. Program péče zpracovala Agentura ochrany přírody a krajiny ČR ve spolupráci s odborníky z Fakulty životního prostředí ČZU Praha a Přírodovědecké fakulty UP Olomouc. Ministerstvo životního prostředí přijalo tuto koncepci 3. října 2013. Program byl schválen na období 10-15 let. V průběhu jeho realizace budou jednotlivá opatření

Obr. 1 / Rozšíření bobra evropského v ČR – stav v roce 2011

kontrolována, a pokud nebudou přispívat ke stanoveným cílům, dojde k jejich revizi. Hlavním cílem Programu je zabezpečit na území České republiky dlouhodobou a trvale udržitelnou (a to i ze socioekonomického hlediska) populaci bobra evropského, a to ve všech hlavních povodích a v rámci nížinných i podhorských typů biotopů. Na základě historických i současných zkušeností je však zřejmé, že pro naplnění uvedeného cíle je nezbytné co nejvíce omezit předpokládaný nárůst negativních dopadů výskytu druhu, zejména vzniku závažných ekonomických škod a dalších rizik, způsobených aktivitou bobrů. Z tohoto důvodu obsahuje Program péče koncept diferencované ochrany bobra, založené na vymezení tří zón (A, B, C) na území naší republiky /Obr. 3/. V těchto zónách se rozlišuje míra zájmu na ochraně druhu na jedné straně a koncentrace rizika vzniku závažných škod na straně druhé. Dlouhodobá existence bobra na území ČR by měla být zajištěna především na základě ochrany populací v územích tzv. zóny A, tj. celorepublikové sítě území, která jsou schopna zajistit životaschopnou, na imigraci nezávislou populaci. Zóna A je převážně tvořena evropsky významnými lokalitami, ve kterých je bobra evropského předmětem ochrany. V oblastech, které nejsou primárně určeny pro rozvoj a ochranu populace - tzv. zóna B, bude při péči o populaci bobra evropského postupováno tak, aby závažné škody byly omezeny a konfliktním situacím bylo možné i předcházet. Zóna B však musí současně umožňovat migrační propojení oblastí zóny A. Po detailní analýze území ČR byla vymezena rozsáhlá oblast (= zóna C), ve které bude výskyt bobra evropského s ohledem na rizika škod celorepublikové závažnosti aktivně eliminován (odlov dle zvláštních předpisů).

Vymezení zóny C bylo podloženo četností nejvýznamnějšího rizikového faktoru, kterým je přítomnost vodních staveb, především rybníků a vodních nádrží, ohrožitelných bobřími aktivitami. Ohroženy jsou zejména historické objekty bez dostatečné opevněných hrází s přítomností plošně rozsáhlých biotopů s vysokou uživností pro populaci předmětného druhu. Jako nejrizikovější byla vyhodnocena oblast jihočeských rybníčních soustav (Třeboňská, Českobudějovicko-hlubocká, Vodňanská, Lnářsko-blatenská), ve které se nachází více než 3 tisíce rybníků a vodních nádrží o celkové plošné výměře téměř 20 tisíc ha. Přičemž u velké části z nich jde o historické stavby s nedostatečnou odolností proti narušení aktivitami bobra evropského. Bobří aktivitou (tj. hrabáním úkrytových nebo sídelních nor) v jejich hrázích může dojít k narušení jejich funkčnosti. Kromě rybníků a vodních nádrží by aktivitou bobrů mohla být ohrožena také funkčnost a bezpečnost spletné sítě kanálů a přítoků, které rybníky napájí. Nejvíce ohroženy jsou části napájecích kanálů či náhonů, jež jsou vedeny nad úroveň terénu (narušení břehů norováním s rizikem protržení), při rozvoji silné populace by však nezanedbatelným problémem byla i stavba bobřích hrází a narušení distribuce vody v rámci rybníčních soustav. Pro účinné zamezení vzniku závažných škod v této oblasti a tím i zamezení celkového zhoršení společenské akceptovatelnosti druhu v ČR, je nejvhodnější zajistit eliminaci vzniku trvalého osídlení bobrem na ploše celé dotčené oblasti. Poněvadž bobra může migrací v tocích urazit za týden až 80 km, bylo vhodné vymezit hranice zóny C využitím přirozených migračních bariér, které představují rozvodí toků protékajících jihočeskými rybníčními oblastmi se závěrným profilem k hrází vodního díla Orlik. Jedná se především o řeky Lužnice, Nežárka, Malše, Otava, Blanice a část toku Vltavy. S ohledem na poslání a cíle národního parku není do zóny C zahrnuto území NP Šumava.

V rámci realizace Programu jsou naplánována legislativně-administrativní opatření, která by měla zajistit realizaci konceptu diferencované ochrany bobra v ČR. Půjde především o zajištění metodického vedení příslušných orgánů ochrany přírody z hlediska jejich rozhodování podle § 56 zákona č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny. Součástí metodického vedení bude i upřesnění využití tzv. opatření obecné povahy, které umožňuje vydat povolení pro „blíže neurčený okruh osob“ a tím i pro větší území s preventivním účinkem (běžná správní řízení jsou v případě bobra většinou až reakcí na již probíhající škodu). Formou opatření obecné povahy by tak měly být v plošně nejrozsáhlejší zóně B řešeny především nejzávažnější a také nejčastější typy škod a možnosti jejich řešení (tedy např. odstraňování bobřích hrází či zasypávání nor ohrožujících vodní díla nebo dopravní infrastrukturu atp.). Již nyní jsou v souladu s Programem a po dohodě mezi krajskými úřady a MŽP vydána tato opatření na území Jihomoravského, Zlínského a Olomouckého kraje. Opatření obecné povahy bude také využito k povolení odlovu bobrů

Obr. 2 / Ladislav Vogeltanz

Okus dřevin bobry – jedna z nejčastějších konfliktních situací

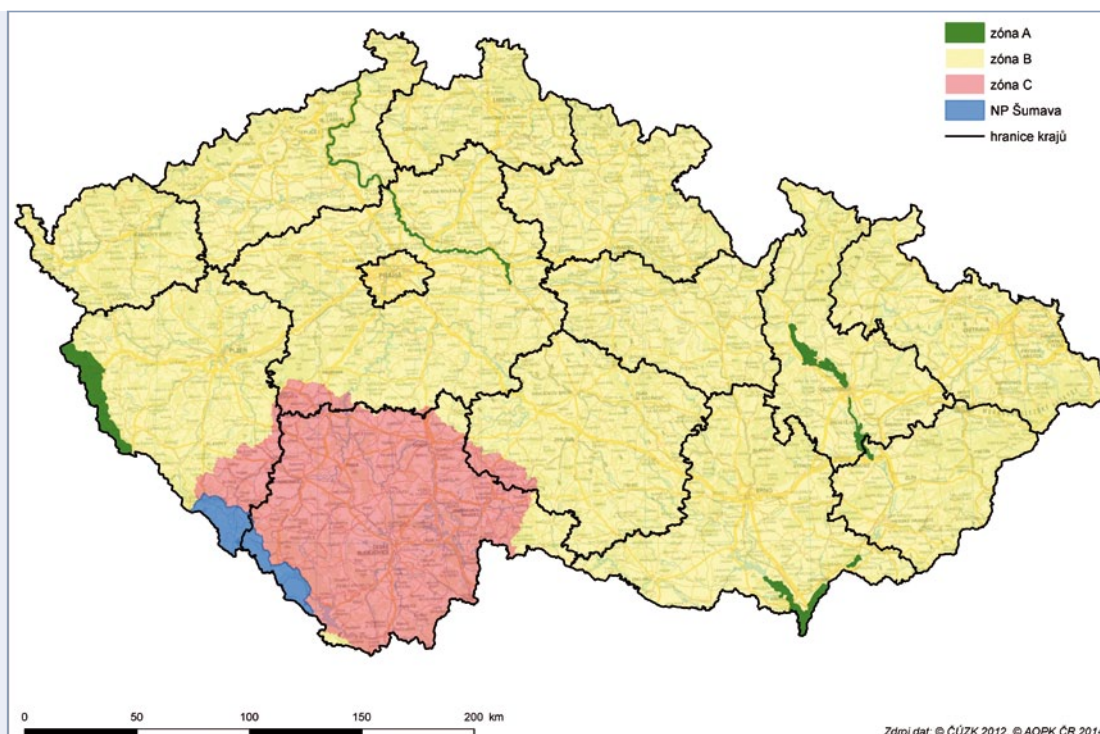
pronikajících do zóny C, tedy nejrizikovějšího území jihočeských rybníčních oblastí. Různé specifické případy a také postup v zóně A by měly být nadále řešeny v individuálních správních řízeních tak, aby mohla být situace vždy detailně vyhodnocena.

Při naplňování cílů Programu bude dále vypracována analýza stavu a možností řešení ekonomických škod způsobených bobrem. Náhradu škod na zemědělských plodinách a tzv. trvalých porostech (tj. na volných dřevinách např. v zahradách, sadech a parcích a na lesních porostech) lze uplatňovat v souladu se zákonem č. 115/2000 Sb., ve znění pozdějších předpisů, o náhradách škod způsobených vybranými zvláště chráněnými živočichy. Újmu vzniklou v důsledku omezení, jež vzniklo aktivní činností zvláště chráněného živočicha, lze uplatňovat v souladu s § 58 zákona č. 144/1992 Sb., ve znění pozdějších předpisů, o ochraně přírody a krajiny. V rámci analýzy je žádoucí zhodnotit stávající systém a také jej porovnat s modely v zahraničí. Dále bude pozornost zaměřena na zachování a rozšíření finanční podpory opatření sloužících k prevenci a minimalizaci škod způsobených bobrem (zachování podpory preventivních a minimalizačních opatření v rámci Operačního programu životní prostředí pro programové období 2014–2020 a snaha o nalezení finančního zdroje podpory pro nízkonákladová opatření). S tím je spjatý také záměr vyhodnocovat a sledovat účinnost technických opatření sloužících k minimalizaci a prevenci škod.

Dalším a velice důležitým nástrojem Programu péče je práce s veřejností. Veřejné mínění může zásadně ovlivnit osud konfliktního druhu. Jedna z plánovaných aktivit je proto i šíření informací o biologii, ekologii a etologii druhu mezi veřejností. Stejně důležitá je komunikace se zájmovými

skupinami, kterých se problematika bobra evropského přímo a úzce dotýká v oblasti správy toků, lesnictví, zemědělství a myslivosti. Určitou formou práce s veřejností, kterou lze považovat v rámci Programu za zásadní, bude vytvoření metodického návodu tzv. Manuálu praktických opatření (dále jen „Manuál“). Jeho zpracování, jako základního zdroje praktických informací a návodů, jak předcházet škodám nebo postupovat při jejich vzniku, je nyní jednou z neaktuálnějších potřeb. Manuál bude obsahovat základní informace o biologii a ekologii bobra evropského s ohledem na jejich využití při řešení problematických situací. Dále zde bude uveden přehled legislativy spjaté s bobrem s upozorněním na aspekty a náležitosti spjaté s podáváním žádosti o výjimku ze základních podmínek ochrany daného druhu (§ 56 zákona 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny, v platném znění). Zásadní částí Manuálu bude přehled konfliktních situací a možných způsobů jejich řešení. Přílohou této části budou technické nákresy, náčrtky a fotografie ilustrující technické parametry preventivních opatření, jejich vzhled a správný způsob aplikace /Obr. 4/. V neposlední řadě zde bude podána informace o finančních kompenzacích škod způsobených bobrem v režimu zákona č. 115/2000 Sb. (viz výše), včetně způsobu podávání žádosti na refundaci škod a jejich formálních náležitostech. Manuál bude také obsahovat přehled dotačních titulů pro aplikaci preventivních opatření k zabránění vzniku konfliktních situací nebo pro řešení již vzniklých škod. Manuál by měl být distribuován přibližně v letních měsících roku 2016.

Nedílnou součástí Programu péče je i mapování vývoje spontánního šíření bobra evropského v ČR a pravidelný monitoring populací zóny A. Změny populačních parametrů monitorovaných populací mohou vypovídat o stabilizaci populací na jedné straně nebo naopak o působení

Obr. 3 / Zonace diferencované ochrany bobra evropského v ČR

negativních faktorů typu ilegálního odlovu, úbytku potravních zdrojů či špatného zdravotního stavu populace (např. parazitace) na straně druhé. Součástí Programu jsou i další směry základního i aplikovaného výzkumu, jenž je nutný pro hlubší poznání všech vazeb druhu na našem území. Pozornost bude zaměřena zejména na interakce bobrů v ekosystémech a vlivy jejich činnosti na hydrologický režim lokalit.

Realizace Programu péče nebude jednoduchá. Program péče přichází ve srovnání se sousedními státy poněkud se zpožděním, což s sebou přináší překážky v podobě negativního veřejného mínění a nedostatku informovanosti o celé problematice. Další překážky představují komunikační bariéry mezi subjekty, kterých se management populace bobra týká, spleť legislativa někdy znemožňující rychle reagovat na aktuální situaci a omezené finanční prostředky, zejména na aplikaci preventivních opatření malého rozsahu. Cílem Programu je však umožnit na našem území socioekonomicky přijatelnou trvalou existenci bobra evropského - klíčového druhu mokřadních ekosystémů /Obr. 5/. Bobr svou aktivní činností pozitivně ovlivňuje kvalitu vody, výrazně přeměňuje prostředí vodních toků, vodních ploch a jejich přílehlého okolí. Na většině lokalit, které jsou ovlivněny aktivitou bobrů, vzrůstá ekologická

hodnota a druhová rozmanitost území. V důsledku „bobří“ revitalizace člověkem upravených toků bylo prokázáno zvýšení druhové diverzity rybích společenstev, vyšší četnost výskytu obojživelníků, xylofágního hmyzu i vodních a mokřadních ptáků. Bobr svou činností tak vytváří příležitost pro existenci rozmanitého spektra druhů, které v člověkem pozmeněné krajině střední Evropy stále obtížněji nacházejí svůj životní prostor. Je proto namístě hledat řešení, která umožní dlouhodobé soužití s bobrem v naší krajině, umožní reagovat adekvátně na škody způsobené bobrem na stavbách a jiných hospodářsky využívaných objektech či plochách a zároveň neomezí výše uvedené pozitivní aspekty související s návratem bobra do našich vodních ekosystémů.

V podzimních měsících roku 2013 byla zahájena realizace Programu péče o bobra evropského v ČR. Jedná se o koncepční materiál MŽP, který za stávajících legislativních podmínek nastavuje diferencované přístupy k ochraně předmětného druhu na našem území. Hlavním záměrem Programu je zajistit socioekonomicky udržitelný dlouhodobý výskyt bobra evropského v České republice, neboť se jedná o druh významně zvyšující druhovou rozmanitost mokřadních ekosystémů na našem území.

Obr. 4 / Vlastimil Kostkan - Při ochraně dřevin proti bobřímu okusu je důležité dostatečně vysoké (minimálně 1,2 m) a správně umístěné oplocení

Obr. 5 / Jitka Uhlíková - Rozliv toku nad bobří hrází – na jedné straně ekonomická škoda na lesním porostu, na straně druhé životní prostor pro druhy mokřadních biotopů